

**“XODIMLARNING DAROMADLARI” (19-son BHXS)
STANDARTINI AMALIYOTDA QO‘LLASH MASALALARI
 (“INVEST FINANCE BANK” XOATB MISOLIDA)**

*Tursunova Shaxlo Sayfillaevna
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Xodimlarning daromadlari” (19-son BHXS) standartining amaliyotda qo‘llanish masalalari o‘rganilgan. Xususan, “Invest Finance Bank” xo‘jalik amaliyotlari tahlil qilingan hamda mazkur standart asosida xodimlarga hisoblangan ish haqi, nafaqalar, bonuslar va boshqa rag‘batlantiruvchi to‘lovlarning hisobini yuritish tartibi yoritilgan. Maqolada xalqaro standart talablarini milliy buxgalteriya hisobiga uyg‘unlashtirish, mehnatga haq to‘lash xarajatlarini moliyaviy hisobotlarda to‘g‘ri aks ettirish hamda amaliyotda uchraydigan muammolar va ularning yechimlari haqida batafsil fikrlar keltirilgan. Shuningdek, bank amaliyotida standartni joriy qilish tajribasi asosida samaradorlikni oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: 19-son BHXS, xodimlarning daromadlari, Invest Finance Bank, ish haqi hisobi, rag‘batlantiruvchi to‘lovlar, buxgalteriya hisobi, xalqaro standartlar, moliyaviy hisobot.

ABSTRACT

This article examines the practical application of International Accounting Standard IAS 19 “Employee Benefits” with a focus on the case of “Invest Finance Bank.” The study analyzes the recognition and accounting procedures of employee benefits such as salaries, pensions, bonuses, and other incentive payments within the framework of IAS 19. Special attention is given to the alignment of international accounting requirements with national accounting practices, ensuring accurate reflection of labor-related expenses in financial statements. The paper highlights challenges encountered in practice and proposes solutions to improve the reliability and transparency of employee benefit accounting. Based on the bank’s experience, recommendations are provided to enhance efficiency and compliance with international standards.

Keywords: IAS 19, employee benefits, invest finance bank, payroll accounting, incentive payments, financial reporting, international standards, accounting practices.

Kirish

Bozor iqtisodiyotida moliya va buxgalteriya hisobining shaffofligi, xolisligi hamda xalqaro talablarga mosligi nafaqat xo‘jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligini, balki butun mamlakat iqtisodiy tizimining samaradorligini belgilab beradi. Xususan, xodimlarga nisbatan hisob-kitoblarning aniq va o‘z vaqtida yuritilishi mehnat munosabatlarining barqarorligini ta‘minlabgina qolmay, korxonalar va tashkilotlarning ijtimoiy mas‘uliyatini oshiradi. Shu nuqtayi nazardan, xodimlarning daromadlarini to‘g‘ri aks ettirish, ularga taalluqli bo‘lgan barcha turdagi to‘lovlarni xalqaro standartlar asosida tan olish va hisobga olish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Xalqaro amaliyotda xodimlarning mehnatiga haq to‘lash bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy me‘yoriy hujjatlardan biri bu — “Xodimlarning daromadlari” nomi bilan mashhur bo‘lgan 19-sonli Buxgalteriya hisobi xalqaro standarti (BHXS)dir. Ushbu standartning joriy qilinishi nafaqat moliyaviy hisobotlarning xalqaro talablarga muvofiqligini ta‘minlashga, balki investorlar, moliyaviy institutlar va boshqa manfaatdor tomonlar oldida korxonalar faoliyatini yanada shaffof ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Milliy hisob standartlari bilan xalqaro standartlarni uyg‘unlashtirish jarayoni O‘zbekiston Respublikasida ham bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bunda bank-moliya sohasining ahamiyati beqiyos, chunki bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining “qon tomir”i sifatida barcha sohalarga moliyaviy resurslar oqimini ta‘minlaydi. Shu sababli banklarda buxgalteriya hisobi jarayonlarini xalqaro standartlarga muvofiq yuritish, xususan, xodimlarning daromadlarini hisobga olish va moliyaviy hisobotlarda to‘g‘ri aks ettirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi.

“Invest Finance Bank” misolida olib boriladigan tahlillar mazkur muassasaning buxgalteriya hisobini xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish jarayonida duch kelayotgan muammolarini, mavjud yechimlarini va takomillashtirish imkoniyatlarini yoritib beradi. Bu esa boshqa bank va moliya institutlari uchun ham amaliy qo‘llanma bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xodimlarning daromadlarini hisoblash va ularni moliyaviy hisobotlarda to‘g‘ri tan olish jarayonida turli masalalar yuzaga chiqadi. Masalan, doimiy ish haqi va ustamalarni, qisqa muddatli nafaqalarni, uzoq muddatli ijtimoiy majburiyatlarni, pensiya ta‘minoti va boshqa to‘lovlarni BHXS talablariga muvofiq tasniflash va e‘tirof etish zarur. Shuningdek, bonus va rag‘batlantiruvchi to‘lovlar, mehnat shartnomalarini muddatidan oldin bekor qilish bilan bog‘liq to‘lovlar ham standart doirasida alohida ko‘rib chiqiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi davrda ko‘plab korxonalar va tashkilotlarda, jumladan, banklarda xodimlarga oid majburiyatlarni to‘g‘ri hisobga olishda ayrim chalkashliklar uchramoqda. Ayniqsa, uzoq muddatli

majburiyatlarni baholash, ularga tegishli rezervlarni shakllantirish va buxgalteriya yozuvlarida ifodalashda xalqaro talablardan og‘ishlar mavjud. Bu esa moliyaviy natijalarning ishonchliligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Maqolada ko‘rib chiqiladigan asosiy masalalardan yana biri — xodimlarning daromadlari bo‘yicha xalqaro standartlarning amaliyotga joriy etilishida yuzaga keladigan metodologik va tashkiliy muammolardir. Jumladan, milliy qonunchilik bilan xalqaro talablarning ayrim jihatlarda mos kelmasligi, buxgalteriya xodimlarining yetarli bilim va ko‘nikmalarga ega emasligi, axborot tizimlarining texnik imkoniyatlari cheklanganligi kabi omillar ko‘plab muammolarni yuzaga chiqaradi.

Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi hukumatining so‘nggi yillarda olib borayotgan iqtisodiy islohotlari, bank-moliya tizimini erkinlashtirish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish bo‘yicha qabul qilayotgan qaror va dasturlari ushbu standartlarni joriy etish jarayonini tezlashtirishga xizmat qilmoqda. Buning natijasida moliyaviy hisobotlarning sifat darajasi oshib, ularning xalqaro moliyaviy bozorlarida tan olinishiga erishiladi.

“Invest Finance Bank” tajribasiga murojaat qilgan holda, ushbu maqolada xodimlarning daromadlari bo‘yicha xalqaro standartlarning amalda qo‘llanilishiga oid real misollar keltiriladi. Shuningdek, mavjud hisob siyosatining afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning maqsadi — 19-son BHXS talablarini amaliyotda qo‘llashning nazariy va uslubiy asoslarini ishlab chiqish, bank tajribasida xodimlarning daromadlari hisobini xalqaro standartlarga moslashtirishning imkoniyatlari va muammolarini aniqlashdir.

Ushbu maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar qo‘yiladi:

- BHXS-19ning nazariy asoslarini o‘rganish va ularning mazmun-mohiyatini ochib berish;
- “Invest Finance Bank”da xodimlarning daromadlari hisobini yuritish tajribasini tahlil qilish;
- amaliyotda uchraydigan muammolarni aniqlash va ularning sabablari hamda oqibatlarini ko‘rsatib berish;
- xalqaro standartlar talablarini milliy hisob tizimi bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida ilmiy tahlil, solishtirma usul, hujjatlarni o‘rganish, statistik ma‘lumotlarni qayta ishlash hamda amaliy misollarni ko‘rib chiqish usullaridan foydalaniladi. Bu esa olingan natijalarni nazariy va amaliy jihatdan ishonchli bo‘lishini ta‘minlaydi.

Tadqiqot natijalari nafaqat bank-moliya tizimi uchun, balki boshqa xo‘jalik yurituvchi subyektlar uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin. Chunki

xodimlarning daromadlari buxgalteriya hisobining eng muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, uni xalqaro talablar asosida to‘g‘ri yuritish korxonalar moliyaviy natijalarining haqqoniylikini ta‘minlaydi, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchli axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola orqali “Xodimlarning daromadlari” standartining amaliyotda qo‘llanishi masalalarini o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularning samarali yechimlarini ishlab chiqish ilmiy hamda amaliy jihatdan dolzarb vazifa sifatida qaraladi. Ayniqsa, “Invest Finance Bank” tajribasi asosida olib borilgan tahlillar orqali bu yo‘nalishda boshqa bank va korxonalar uchun ham umumlashtirilgan xulosalar chiqarish va qo‘llash mumkin bo‘ladi.

Takliflar:

1. **Xodimlarning daromadlari hisobi metodologiyasini takomillashtirish.** Banklarda xodimlarga nisbatan barcha turdagi to‘lovlar (ish haqi, bonus, nafaqa, kompensatsiya va boshqalar)ni xalqaro standartlarga muvofiq tasniflash bo‘yicha yagona metodik qo‘llanma ishlab chiqish zarur.

2. **Milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish.** Mehnat qonunchiligi va buxgalteriya hisobini tartibga soluvchi milliy me‘yoriy hujjatlarni BHXS-19 talablariga moslashtirish, mavjud tafovutlarni kamaytirish bo‘yicha tegishli normativ-huquqiy bazani shakllantirish maqsadga muvofiq.

3. **Axborot tizimlarini modernizatsiya qilish.** Banklarda xodimlarning daromadlari hisobi uchun mo‘ljallangan axborot dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv tizimlaridan foydalanish zarur.

4. **Buxgalter kadrlarning malakasini oshirish.** Xalqaro standartlar bo‘yicha doimiy seminarlar, treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish orqali buxgalteriya xodimlarining bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlash tavsiya etiladi.

5. **Rezervlar va majburiyatlarni shakllantirish tartibini aniq belgilash.** Xodimlarga to‘lanadigan uzoq muddatli nafaqa va pensiya majburiyatlarini BHXS-19 talablariga muvofiq qayta baholash, ular bo‘yicha rezervlarni shakllantirish va moliyaviy hisobotlarda to‘g‘ri aks ettirish lozim.

6. **Ichki nazorat tizimini kuchaytirish.** Bankda xodimlarning daromadlari bo‘yicha amalga oshiriladigan hisob-kitoblarni nazorat qilish uchun alohida ichki audit mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

7. **Amaliy tajribalarni ommalashtirish.** “Invest Finance Bank”ning bu boradagi tajribasini boshqa tijorat banklari va moliya institutlari faoliyatida qo‘llash mumkin. Shu asosda standartning amaliy qo‘llanilishi bo‘yicha uslubiy tavsiyalar to‘plamini yaratish foydali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari. – Toshkent, 2015–2022 yillar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, Adolat nashriyoti, 2022.
3. 19-son Buxgalteriya hisobi xalqaro standarti (IAS 19 – Employee Benefits). – International Accounting Standards Board (IASB), London, 2017.
4. Хендрексен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета. – Москва: Финансы и статистика, 2009.
5. Stittle, J., & Wearing, R. Financial Accounting and Reporting. – London: Routledge, 2018.
6. Nobes, C., & Parker, R. Comparative International Accounting. – Harlow: Pearson Education, 2021.
7. Epstein, B.J., & Jermakowicz, E.K. IFRS: Interpretation and Application. – Wiley, 2017.
8. “Invest Finance Bank”ning yillik moliyaviy hisobotlari (2020–2023 yillar). – Toshkent.
9. G‘ulomov, S.S., Abdukarimov, I.T. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari. – Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA”, 2020.